

Юлія КОТЕЛЯНЕЦЬ,

orcid.org/0000-0003-3932-1824

доктор педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри дошкільної та початкової освіти

Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка

(Кропивницький, Кіровоградська область, Україна) youliana15us@gmail.com

ЗАСОБИ ФОРМУВАННЯ МУЛЬТИКУЛЬТУРИ У МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ В СУЧАСНОМУ ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

В статті розкрито актуальність мультикультури у сучасному світі. Автором зазначено, що глобалізаційні процеси та діджиталізація призводить до того, що представники різних культур активно спілкуються між собою як у віртуальному просторі, так і реальному. Принципи мультикультуралізму впливають і на галузь освіти. У сучасній освіті постійно збільшується кількість завдань, оскільки сьогодні збільшується кількість мігрантів, а також зростає рівень національної самосвідомості, що зумовлюється прагненням зберегти та розвивати етнічні культури. В освіті на сьогодні важливою є проблема професійної підготовки майбутніх педагогів з ґрунтовними знаннями специфіки мультикультури, з розумінням мультикультури як найвищої суспільної цінності, із сформованими уміннями, які дають змогу формувати мультикультуру у дітей.

Визначено, що для формування мультикультури можна застосовувати такі методи: вербальні, ситуативно-ігрові, візуальні, дослідницькі. Останнім часом в ЗВО велика кількість занять проводиться в режимі онлайн, доцільно використовувати комп'ютерні технології, що дозволяють студентам отримувати знання за допомогою різних навчальних програм. Комп'ютер допомагає в пошуку новітньої інформації про дослідження мультикультури.

Зазначено, що викладачам слід проводити бесіди зі студентами з найбільш загальних проблем мультикультури. Бесіда за своєю суттю є діалогічною формою викладу й освоєння матеріалу та передбачає наявність у студентів певного запасу знань, які необхідні для компетентної участі в обговоренні питань, а також для висновків.

Обґрунтовано, що для формування мультикультури важливо емоційно залучати майбутніх педагогів до розв'язання поставлених проблем, уважати толерантність до представників різних культур внутрішнім регулятивом та закріплювати цей регулятив у діяльності. Викладачам слід використовувати інтерактивні освітні технології, що передбачають навчання, в процесі якого всі учасники освітнього процесу (студенти і викладач) взаємодіють між собою, спільно розв'язують проблеми та завдання.

Ключові слова: мультикультура, глобалізаційні процеси, методи.

Iulia KOTELIANETS,

orcid.org/0000-0003-3932-1824

Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor,

Associate Professor at the Department of Preschool and Primary Education

Central Ukrainian State University named after Volodymyr Vinnichenko

(Kropyvnytskyi, Kirovohrad Oblast, Ukraine) youliana15us@gmail.com

MEANS OF FORMATION OF FUTURE TEACHERS' MULTICULTURE IN A MODERN HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTION

The article reveals the relevance of multiculturalism in the modern world. The author states that globalization processes and digitalization lead to the fact that representatives of different cultures actively communicate with each other both in virtual space and in real life. The principles of multiculturalism also affect the sphere of education. The number of tasks in modern education is constantly increasing, as the number of migrants is increasing today, as well as the level of national self-awareness, which is caused by the desire to preserve and develop ethnic cultures. In education today, the problem of professional training of future teachers with thorough knowledge of the specifics of multiculturalism, with an understanding of multiculturalism as the highest social value, with developed skills that make it possible to form children's multiculturalism is important.

It was determined that the following methods can be used for the formation of multiculturalism: verbal, situational-game, visual, research. Recently, a large number of classes are conducted online in higher educational institutions, it is advisable to use computer technologies that allow students to gain knowledge with the help of various educational programs. The computer helps to find the latest information on multicultural studies.

It is noted that teachers should hold conversations with students about the most general problems of multiculturalism. In its essence, the conversation is a dialogic form of presentation and learning of the material and assumes that students

.....
have a certain stock of knowledge, which is necessary for competent participation in the discussion of issues, as well as for conclusions.

It is substantiated that for the formation of multiculturalism, it is important to emotionally involve future teachers in solving the problems, consider tolerance of representatives of different cultures as an internal regulation and consolidate this regulation in activities. Teachers should use interactive educational technologies that involve learning, in the process of which all participants in the educational process (students and teachers) interact with each other, jointly solve problems and tasks.

Key words: multiculturalism, globalization processes, methods.

Постановка проблеми. Для сучасного світу характерні глобалізаційні процеси, які постійно посилюються за рахунок того, що більшість країн відкриті до діалогу, а також діджиталізація призводить до того, що представниками різних культур активного спілкуються між собою як у віртуальному просторі так і реальному. Такі тенденції стосуються не тільки співробітництва в правових, політичних, та економічних колах, а впливає на розвиток освіти. Як здобувачі вищої освіти так і науково-педагогічні працівники ЗВО можуть приймати участі у міжнародних проектах, а також у різноманітних програмах мобільності. Також відкритість кордонів підвищує зацікавленість студентів в навчанні в інших країнах. Саме тому зміни які відбуваються в сучасному суспільстві створюють необхідність формування відповідної компетентності у майбутніх педагогів для того щоб вони могли здійснювати подальшу професійної діяльності в умовах мультикультурності.

Аналіз досліджень. Результати аналізу наукових досліджень показує, що питання взаємодії та спілкування в расово та етнічно гетерогенних групах, а також формування у здобувачів освіти відповідної компетентності привертала увагу багатьох зарубіжних та вітчизняних науковців. В. Прашад, Н. Хеслем, Л. Розенталь, А. Бернардо, С. Ксяо, В. Мичковська, Л. Воротняк висвітлили в своїх наукових працях питання полікультурності та полікультурної компетентності. С. Шарм, Ф. Валлер, К.Сорія, Ф. Дервін, Т. Серих та Т. Модуд присвятили свої праці проблемі мультикультурності, а також формуванню мультикультурної компетентності фахівців. У дослідженнях Т. Кантла, О. Рембач, Ю. Короткової, К. Джоппке, О. Садохіна розглянуто різноманітні підходи щодо визначення поняття міжкультурності і міжкультурної компетентності, а також її структури.

Питання освіти в расово етнічно та гетерогенних групах зацікавлює багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців, таких як Н. Якса, С. Сисова, В. Огнев'юк, Дж. Бенкс, О. Хижняк, П. Горські, І. Годолін, М. Огнанті тощо. Тож питання мультикультуризму в сучасному ЗВО є досить актуальним та потребує подальших досліджень.

Мета статті: висвітлити методи формування мультикультури у майбутніх педагогів.

Виклад основного матеріалу Сьогодні термін «мультикультурний» часто вживаний у науковому дискурсі європейських країн. Поняття «мультикультуралізм» витлумачено у словнику основних понять комунікації та вивчення культури Дж. Хартлі та Т. Салівана як «визнання та дослідження суспільств, яка складаються з різноманітних культурних груп, пов'язані з ними культурні традиції та практики часто асоціюються з різними етнічними компонентами загального соціального формування» (Колодій, 2008).

Британський словник із соціології дає визначення мультикультуралізму як «легітимацію культурного плюралізму». Мультикультуралізм підтримує та захищає різноманітність культур, наприклад мови національних меншин, чи то нерівність у стосунках між меншинами із домінантними культурами» (Jary, Jary, 1991). Метою мультикультуралізму є легітимація на всіх рівнях (як на політичному так і на соціальному) мовних, культурних, етнічних відмінностей у різних груп населення певної країни чи нації. Мультикультуралізм, який заснований на загальнолюдських цінностях, на принципах рівноправного співіснування різноманітних форм культурного життя має стає об'єднавчою ідеологією у сучасному світі.

Принципи мультикультуралізму впливають і на галузь освіти. Так, у документах Ради Європи з питань освіти і культури використовуються такі терміни: «multiethnic» – «мультиетнічний», «education for diversities» – «освіта задля збереження культурної різноманітності» «culturally diverse» – «культурнорізноманітний».

В 2005 році у Варшаві після проведення низки конференцій та Третьому саміті глав держав і урядів країн – членів Ради Європи було прийнято план дій, який проголосив міжкультурний діалог як засіб підтримки різноманітності європейських культур та джерело їх взаємозбагачення.. 7 травня 2008 року у Страсбурзі міністри закордонних справ країн-членів Ради Європи підготували та затвердили Радою Європи «Білу книгу» з міжкультурного діалогу. У цій книзі зазначено, що «сам вираз «міжкультурний діалог» все ще не є визначеним до кінця. Це пов'язано частково з тим, що поняття міжкультурного діалогу ще поки не увійшло в загальноприйнятий лексикон та досі

не має простого визначення, яке можна було б використати у будь-якій конкретній ситуації. Це є свідченням того що відсутня ясності щодопрактичного значення поняття міжкультурний діалог».

України, як і багато інших країн світу, працює над впровадженням концепції мультикультурної освіти. Дж. Бенксом було розроблено принципи мультикультурної освіти (Banks, 1973). Дослідник вважає, що провідними принципами мультикультурної освіти є:

- розгляд мультикультурної освіти як процесу;
- перед початком реалізації мультикультурної освіти, потрібно, щоб всі учасники цього процесу усвідомлювали свою етнічну ідентичність;
- вся організація процесу навчання має здійснюватися згідно з полікультурним підходом;
- мультикультурна освіта у кожному суспільстві буде мати свій варіант функціонування, оскільки відображає його специфіку;
- починати реалізацію мультикультурної освіти слід починати зі спеціальною підготовки як педагогів, так і батьків;
- впровадження мультикультурної освіти не слід обмежувати часовими рамками;
- ідея мультикультурної освіти слід всебічно втілювати у змісті навчальних програм (Banks, 1973).

Мультикультурна освіта є досить складним педагогічним процесом, що охоплює майже усі аспекти як навчального так і виховного процесу, а також середовища закладів освіти. Поняття «мультикультурна освіта» є більш широким та відповідає принципом взаємодії та діалогу культур. Це поняття виражає соціокультурні цілі освіти, є найчастіше вживаним у науковій термінології. У сучасній освіті постійно збільшується кількість завдань, оскільки сьогодні збільшується кількість мігрантів, а також зростає рівень національної самосвідомості, що зумовлюється прагненням зберегти та розвивати етнічні культури (Parekh, 2000). Результатив досліджень, які були проведені фахівцями багатьох країн, впровадження мультикультурної освіти сприяє формуванню у студентів позитивного сприймання як культури та історії своєї країни, так і толерантного ставлення до традицій, культури, історії інших культур. Мультикультурна освіта готує майбутніх педагогів до структурної рівності в організаціях незалежно від національних, етнічних, релігійних та інших відмінностей.

В освіті на сьогодні важливою є проблема професійної підготовки майбутніх педагогів з ґрунтовними знаннями специфіки мультикультури, з розумінням мультикультури як найвищої суспільної цінності, із сформованими уміннями, які дають змогу формувати мультикультуру у дітей.

Для формування мультикультури можна такі методи: вербальні, ситуативно-ігрові, візуальні, дослідницькі (Ковалинська, 2016). Останнім часом в ЗВО велика кількість занять проводиться в режимі онлайн, доцільно використовувати комп'ютерні технології, що дозволяють студентам отримувати знання за допомогою різних навчальних програм. Комп'ютер допомагає в пошуку новітньої інформації про дослідження мультикультури.

Викладачам слід проводити бесіди зі студентами з найбільш загальних проблем мультикультури. Бесіда за своєю суттю є діалогічною формою викладу й освоєння матеріалу та передбачає наявність у студентів певного запасу знань, які необхідні для компетентної участі в обговоренні питань, а також для висновків.

Специфіка мультикультури дозволяє застосовувати три групи методів:

1) методи, спрямовані на формування знань про мультикультуру (розповідь, бесіда, лекція, навчальна дискусія, пояснення викладача);

2) методи, що сприяють становленню чуттєво-емоційної та готовності до толерантної взаємодії з представниками різних культур (методу ігрових ситуацій та психодрами);

3) методи формування вмінь і навичок мультикультурної взаємодії (переконання, навіювання, самопереконання, самонавіювання, стимулювання, корекція).

Для формування мультикультури важливо емоційно залучати майбутніх педагогів до розв'язання поставлених проблем, уважати толерантність до представників різних культур внутрішнім регулятивом та закріплювати цей регулятив у діяльності. Викладачам слід використовувати інтерактивні освітні технології, що передбачають «навчання, в процесі якого всі учасники освітнього процесу (студенти і викладач) взаємодіють між собою, спільно розв'язують проблеми та завдання, моделюють ситуації, активно беруть участь у діалозі, обмінюються інформацією» (Ковалинська, 2016). Інтерактивні технології дозволяють організувати таку діяльність студентів, у якій виявляється толерантна поведінка спільно розв'язують проблеми і завдання, моделюють ситуації.

Основне завдання викладача на першому етапі формування мультикультури під час бесіди полягає у тому щоб зацікавити студентів та зорієнтувати їх на формування толерантності до представників інших культур в процесі подальшої роботи. Викладач для цього має чітко продумувати та ставити запитання, а також дотримуватися техно-

логії проведення бесіди: постановка проблеми, та уточнення її під час обміну думками та формулювати попередні висновки. На цьому етапі обговорення висновки можуть не вирізнятися значною глибиною. Основним завданням першого етапу є з'ясування актуальності проблеми мультикультури та виявлення обсягу знань, які наявні у студентів та думок стосовно цієї проблеми.

Етап проведення бесіди вирізняється найбільшою академічною свободою як з боку викладача так і з боку студентів. Наступний етап формування мультикультури вимагає ґрунтовності та визначає викладача провідним суб'єктом педагогічного процесу.

Цей етап передбачає виклад здобувачам освіти теоретичного матеріалу з проблеми мультикультури. Під час навчання в закладі вищої освіти найбільш оптимально використовувати монологічний спосіб викладу навчального матеріалу, тобто навчальну лекцію. Викладач має розповісти студентам теорію дослідження феномена мультикультури, а також слід провести короткий діалог, завдяки якому викладач може дізнатися про якість сприйняття матеріалу студентами. Студентам слід конспектувати основні положення, так як конспект лекцій надалі може стати основою для самостійного дослідження мультикультури.

Для формування мультикультури у ЗВО доцільно використовувати метод мозкового штурму, а також його різноманітні модифікації (групове розв'язання проблеми, масова мозкова атака, концентрація ідей). Цей метод передбачає хаотичне генерування ідей студентами без їх моментального аналізу. В основу цього методу покладено активізація асоціативних здібностей здобувачів вищої освіти та створення ймовірних ситуацій. Задля групового розв'язання проблеми, треба створити спеціальну групу генераторів ідей з найбільш підготовлених здобувачів освіти. Учасники цієї групи упродовж визначеного викладачем часу знаходять варіанти розв'язання проблеми та висувують їх на загальне обговорення. При використанні масової мозкової атаки у формуванні ідей мають бути задіяні усі студенти, після чого має бути здійснений колективний аналіз ідей. Учасників також можна об'єднати в групи задля спільного напрацювання рішень, які згодом має захистити представник кожної з груп, обґрунтувавши ідеї. Використовуючи метод мозкового штурму доцільним є використання прийомів: експертиза, груповий пошук, аналіз знайдених шляхів виходу, захист ідеї або аргументація, передача знайденої ідеї зацікавленій особі з метою її подальшого захисту.

Доцільним, на нашу думку, є використання зі студентами на заняттях ігрових вправ «Стратегія

в діалозі» та «Аргументи». Для проведення ігрової вправи «Стратегія в діалозі» необхідно обрати двох ведучих, кожному з яких викладач дає завдання таємно від аудиторії та один від одного: один з них має підтримувати діалог у своїй звичайній манері, а інший має утримати лідерство. Після інсценізації діалогу усі студенти групи приймають участь в обговоренні стратегії. Потім викладач пропонує першому партнеру підтримувати діалог у звичайній манері, а другий має змусити напарника стати лідером діалогу. Згодом обидва студенти мають вести діалог певної спрямованості. Один студент має висловити певну думку, а інший спершу має її дослівно повторити (показати як він зрозумів думку першого), а потім вже висловити свою. Перший учасник має повторити думку, яка була висловлена партнером та продовжує обговорення теми. Тривалість діалогу має бути 5–7 хвилин. Учасники обов'язково мають фіксувати кількість відхилень, які були допущені партнером під час переказу слів співрозмовника. Таку вправу мають виконувати всі учасники. Виконуючи вправу повторно, здобувачі освіти будуть спостерігати, як буде змінюватися їх манера спілкування у повсякденному житті. Ця ігрова вправа сприяє виробленню у студентів навичок спілкування та вміння розуміти себе та інших, вміння говорити й слухати іншого, що важливо для майбутніх педагогів для їх професійної діяльності.

Для проведення ігрової вправи «Аргументи» (Стинська, 2016) викладачу треба об'єднати студентів в пари. Викладач пропонує тему, у якій можливі дві позиції. Тема для обговорення може бути серйозною чи несерйозною. При виконанні цієї вправи не важливо зовсім, що студенти думають насправді з цього питання. Один учасник має відстоювати одну думку, а другий – іншу. За сигналом викладача учасники починають в швидкому темпі обмінюватися аргументами, захищаючи свої погляди. Це треба робити швидко та переконливо. Слід при цьому не перебивати співрозмовника та говорити не більше ніж десять секунд. Необхідно слухати чужі аргументи та намагатися відповідати на них. У такій суперечці переможця не має, оскільки основною є насолода процесом обговорення. Такі ігрові вправи активізують інтелектуальний потенціал та емоції учасників, сприяють розвитку у студентів вміння вислухати співрозмовника.

Рольова гри «Ярлики» допомагає студентам дослідити зв'язки між тим, чого від людини очікують інші та тим, як вони поведуться. Здобувачі освіти можуть замислитися над тим як впливає поведінка людини на навколишніх, після чого можна почати дискусію як стереотипи впливають на життя людей.

Викладач дає кожному з студентів групи аркуш, на якому записана будь-яка якість особистості. Група отримує будь-яке завдання, в процесі виконання якого, вони повинні поводитись з кожним студентом так, ніби та риса, яка записана на аркуші є однією головних його властивостей. Після проведення рольової гри учасники мають обговорити гру. Студенти мають з'ясувати як кожен з учасників почувався у процесі гри та чи було складно поводитися з людиною відповідно до її якості, яка була «написана» на аркуші. Слід обговорити чи почав хтось з учасників рольової гри підтверджувати свій ярлик поведінки. Учасники гри мають визначити які «ярлики» застосовуються у повсякденному житті до людей та який вплив ці стереотипи здійснюють «ярлики» на поведінку інших людей.

Одним із засобів формування мультикультури є тренінг, оскільки він дає змогу учасникам оволодіти різноманітними способами міжособистісної взаємодії та сприяє підвищенню компетентності особистості в сфері спілкування. За допомогою тренінгів у студентів розвиваються комунікативні здібності, виробляється здатність аналізувати ситуації та поведінку інших людей, уміння сприймати як себе так і навколишніх адекватно.

Н. Маркова зазначає, що групові тренінги важливі, оскільки людина формує себе навіть в певних окремих ситуаціях, саме тому їй необхідно використовувати всяку критику як шанс для подальшого зростання. Людині для цього треба вміти подивитися на предмет з іншої позиції, поставивши під сумнів усі стереотипи свого мислення.

Ще одним засобом формування мультикультури є дискусія. Дискусія – це публічне обговорення певної проблеми чи то спірних питань, які пов'язані з неоднозначним трактуванням соціальних, історичних та наукових фактів. Така суперечка, спрямована на досягнення істини, у процесі якої використовують коректно визначені прийоми для її ведення. Зазвичай дискусія виникає в тому випадку коли перед людьми порушено питання, на яке кожна людина має свій власний варіант відповіді (Мачинська, Стельмах, 2012).

За допомогою дискусії (Мачинська, Стельмах, 2012) студенти вчать розглядати проблеми, динаміку ідей, роздвоєння підходів до пояснення одних і тих же фактів. Дискусія допомагає зрозуміти краще, що не має повної міри ясності та у процесі дискусії не завжди учасники повністю в усьому погоджуються один з одним, проте вони можуть досягнути кращого взаєморозуміння. Дискусія може зменшити елемент суб'єктивності.

Дискусія передбачає вияв різноманітних поглядів учасників, пошук проблем, проведення

усебічного аналізу кожної з них та сприяє формуванню у кожної людини власної позиції.

Дискусія розкриває інтелектуальні можливості здобувачів освіти, суттєво знижуються психологічні бар'єри, підвищенні продуктивності контактів. Студенти можуть розвивати ораторські вміння, а також мистецтво ведення полеміки, що важливо для особистісного розвитку. Дискусією стимулює розвиток комунікативних здібностей завдяки обміну інформацією, співіснування різноманітних інколи навіть категорично протилежних позицій, можливість критикувати.

Вплив дискусії на особистісне становлення зумовлено її ціннісно зорієнтованою спрямованістю, створенням сприятливих умов для формування вміння взаємодіяти з іншими, слухати та чути інших, поважати чужі переконання, приймати опонента, знаходити спільне рішення (Котелянець, 2013).

Задля успішного проведення дискусії важливо поставити мету, вибрати цікаву тему обговорення, наприклад, розв'язання проблеми, порівняння й оцінка можливих рішень. Викладач має дати студентам рекомендації щодо проведення дискусії, забезпечити зворотний зв'язок та оцінювання роботи. Зворотний зв'язок може ґрунтуватися на результатах дискусії: рівень її проведення, корисність, мовні труднощі.

Одним з ефективних методів формування мультикультури є аналіз конкретних ситуацій (Мачинська, Стельмах, 2012). Ознаками цього методу є наявність конкретної ситуації для аналізу, розроблення групових варіантів розв'язання цієї ситуації, захист варіантів виходу із ситуації з подальшим опануванням, підведення підсумків та оцінка результатів заняття.

У педагогічній літературі висвітлено такі види ситуацій:

1. Ситуація-проблема (опис реальної проблемної ситуації. Студенти мають знайти з неї вихід або ж зробити висновок щодо її можливості).

2. Ситуація-оцінка (опис проблемної ситуації, вихід з якої вже було знайдено. Студенти можуть зробити критичний аналіз прийнятих рішень, зробити висновок стосовно представленої ситуації розв'язання проблеми).

3. Ситуація-ілюстрація (представляє ситуацію та пояснює причини її виникнення, описує процедуру розв'язання. Використовується для здійснення оцінки ситуації загалом, аналізу її розв'язання, висловлення згоди чи то незгоди).

4. Ситуація-упередження (описує використання вже прийнятих раніше рішень Використовується для аналізу знайдених шляхів розв'язання, з використанням набутих теоретичних знань).

Цей метод спрямовано на розвиток у студентів уміння аналізувати завдання, здатності виро-

бляти та приймати певні рішення (Нагаєв, 2019). Безпосередній розбір здобувачами вищої освіти конфліктних епізодів дає змогу не лише знайти інтуїтивно, а й сформулювати, усвідомити норми та правила взаємодії як засобу запобігання конфліктів.

Висновки. Для формування мультикультури у майбутніх педагогів в сучасному ЗВО доцільно застосовувати методи, як спрямовані на формування знань про мультикультурну (розповідь, бесіда, лекція, навчальна дискусія, пояснення викладача), методи, що сприяють становленню

чуттєво-емоційної та готовності до толерантної взаємодії з представниками різних культур (методу ігрових ситуацій та психодрами) та методи формування вмінь і навичок мультикультурної взаємодії (переконання, навіювання, самопереконання, самонавіювання, стимулювання, корекція).

Для формування мультикультури важливо емоційно залучити майбутніх педагогів до розв'язання поставлених проблем, уважати толерантність до представників різних культур внутрішнім регулятивом та закріплювати цей регулятив у діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ковалінська І.В. Поняття «полікультурність» та «мультикультурність» у науковому дискурсі. Освітологічний дискурс. 2016. № 1 (13). С. 65–78.
2. Колодій А. Американська доктрина мультикультуралізму і етнонаціональний розвиток України. Україна і США: взаємодія у галузі політики, економіки, культури і науки. Київ, 2008. Вип. 6. С. 5–14. URL: <http://political-studies.com/?p=578>.
3. Котелянець Ю. С. Виховання толерантності у студентів вищих навчальних закладів. *Формування компетентного фахівця в умовах освітнього середовища вищого навчального закладу: всеукр. наук.-метод. семінар, 12 квітня 2013 р.: тези доповіді*. Умань, 2013. С. 63–66.
4. Мачинська Н.І., Стельмах С.С. Сучасні форми організації навчального процесу у вищій школі: навчально-методичний посібник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. 180 с.
5. Нагаєв В.М. Педагогіка вищої школи: Навчальний посібник. Х.: «Стильна типографія», 2019. 267 с.
6. Стинська В.В. Методика викладання у вищій школі. Методичні рекомендації. Івано-Франківськ, 2016. 65 с.
7. Banks J. A. Teaching ethnic studies: Concepts and strategies. Washington, DC: National Council for the Social Studies, 1973. 232 p.
8. Education and Training 2010 programme Cluster 'Teachers and Trainers' URL: http://www.atee1.org/uploads/EUpolicies/pla_teaching_in_culturally_divers_settings
9. Jary David, Jary Julia. Collins Dictionary of Sociology. London: HarperCollins Publishers, 1991. P. 344
10. Parekh B. Rethinking Multiculturalism: Cultural Diversity and Political Theory. Harvard: Harvard University Press, 2000.
11. White Paper on Intercultural Dialogue «Living Together As Equals in Diversity». 2008. URL: <https://www.coe.int/t/dg4/intercultural>

REFERENCES

1. Kovalynska I.V. (2016) Poniattia «polikulturnist» ta «multykulturnist» u naukovomu dyskursi. [Concepts of «polyculturalism» and «multiculturalism» in scientific discourse] *Osvitohichnyi dyskurs*. – Educational discourse, 1 (13). 65–78. [in Ukrainian].
2. Kolodiy A. (2008) Amerykanska doktryna multykulturalizmu i etnonatsionalnyi rozvytok Ukrainy. [The American doctrine of multiculturalism and ethno-national development of Ukraine] *Ukraina i SShA: vzaemodiia u haluzi polityky, ekonomiky, kultury i nauky*. – Ukraine and the USA: interaction in the field of politics, economy, culture and science. Kyiv. 6. 5–14. URL: <http://political-studies.com/?p=578>. [in Ukrainian].
3. Kotelyanets Yu. S. (2013) Vykhovannia tolerantnosti u studentiv vyshchych navchalnykh zakladiv [Education of tolerance of students of higher educational institutions]. *Formuvannia kompetentnoho fakhivtsia v umovakh osvitnoho seredovyscha vyshchoho navchalnoho zakladu: vseukr. nauk.-metod. seminar: tezy dopovidi*. Uman – The formation of a competent specialist in the conditions of the educational environment of a higher educational institution: all-Ukrainian. science and method seminar: abstracts of the report. Uman, 63–66. [in Ukrainian].
4. Machynska N.I., Stelmakh S.S. (2012) Suchasni formy orhanizatsii navchalnoho protsesu u vyshchii shkoli: navchalno-metodychni posibnyk [Modern forms of organization of the educational process in higher education: educational and methodological manual]. Lviv: Lvivskiy derzhavnyi universytet vnutrishnikh sprav – Lviv: Lviv State University of Internal Affairs, 180. [in Ukrainian].
5. Nagaev V.M. (2019) Pedahohika vyshchoi shkoly: Navchalnyi posibnyk [Higher school pedagogy: Study guide]. Kh.: «Stylna typohrafiia» – Kh.: «Stylish typography». 267 p. [in Ukrainian].
6. Stynska V.V. (2016) Metodyka vykladannia u vyshchii shkoli. *Metodychni rekomendatsii*. – Teaching methods in higher education. Guidelines. Ivano-Frankivsk, 65 p. [in Ukrainian].
7. Banks J. A. (1973) Teaching ethnic studies: Concepts and strategies. Washington, DC: National Council for the Social Studies, 232.
8. Education and Training programme Cluster 'Teachers and Trainers' (2010) URL: http://www.atee1.org/uploads/EUpolicies/pla_teaching_in_culturally_divers_settings
9. Jary David, Jary Julia. (1991) Collins Dictionary of Sociology. London: HarperCollins Publishers, 344.
10. Parekh, B. (2000). Rethinking Multiculturalism: Cultural Diversity and Political Theory. Harvard: Harvard University Press.
11. White Paper on Intercultural Dialogue «Living Together As Equals in Diversity» (2008). URL: <https://www.coe.int/t/dg4/intercultural>